

Hevő Péter

A korlátozott terjeszkedés Helmut Kohl és Közép–Európa

Abstract

Central Europe as a region played an important role in Helmut Kohl's career and politics. At the beginning of his chancellorship, from 1982 he pursued Ostpolitik, a policy of détente between East and West, which was initiated by his predecessors, Willy Brandt and Helmut Schmidt. After the fall of the Berlin Wall, he had to assure his Western partners as well as the East-European countries, that unified Germany would not be willing to achieve European hegemony. First of all he confirmed that historically German territories east of the Oder-Neisse line were definitively part of Poland, therefore a German–Polish border treaty was signed in November 1990. After the reunification, Germany became the number one trading partner for most of the Central and East European countries, so these were slowly being drawn into the German sphere of economical influence.

Kohl was also a central figure in the eastern enlargement of the European Union and supported the process of including new member states in NATO, particularly the so-called Visegrád Group. During the Balkan conflict Kohl's government led the effort to push of international recognition of Croatia and Slovenia, after the states declared independence. In this way Bonn wanted to act as an independent, sovereign state, and to pressurize other European governments to do the same. But instead of a peaceful transformation of Yugoslavia, a war broke out, and due to this fiasco, Kohl returned to European multilateral crisis management and solutions. The aim of the paper is to define the elements of Helmut Kohl's foreign policy towards Central Europe during his 16-year tenure as the longest serving chancellor of modern Germany.

Keywords: Central Europe; Helmut Kohl; Oder-Neisse line; Visegrád Group; NATO; Ostpolitik;

2017. július 1-jén Helmut Kohltól végső búcsút vettek az Európai Parlament strasbourgi épületében, ezzel ő lett az első olyan politikus, akit európai uniós szintű gyászszertartással tiszteltek meg. A ceremónia után az egykori kancellár földi maradványait szülővárosából, Ludwigshafenből a Rajna folyón végső nyughelye, Speyer felé szállították.¹ A jelenlegi

---

¹ A történet érdekes mellékszála, hogy a szállítást az az *MS Mainz* nevű hajó végezte, amelyet a *Hungáriából* építettek át, tehát abból a jachtból, amelyet Adolf Hitler ajándékozott Horthy Miklósnak a 75. születésnapja alkalmából, és amelyért állítólag a kormányzó finoman szólva sem lelkendezett. Az ajándékozásról bővebben:

állam- és kormányfők – mint Angela Merkel, Emmanuel Macron, Dmitrij Medvegyev – mellett szép számban jelentek meg közép-európai államok egykori és jelenlegi politikusai, hogy tiszteletüket tegyék az elhunytnak, hiszen Kohl tevékenysége nem csak Németország, hanem a közép-európai régió sorsát is jelentősen befolyásolta. A strasbourgi búcsúztatón Donald Tusk, az Európai Tanács elnöke lengyelként és gdańskiként (amely városnak Kohl a díszpolgára volt) kiemelte, hogy az egykori kancellár a berlini fal leomlásáról egy varsói látogatása során, nem pedig az NSZK-ban szerzett tudomást.² Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság elnöke pedig egy történetet idézett fel: 1997. december 13-án, amikor az Európai Tanács luxembourgi ülésén döntés született a keleti bővítésről, a közös ebéden Kohl meghatódva kijelentette, hogy hálás, amiért a sok szenvedés után, amelyet Németország Európára hozott, megérhette az egyesülés történelmi pillanatát. *„Ezután elhallgatott, és percekig át sírt. Nem ő volt az egyedüli. Senki sem szégyellte a könnyeit.”*³ Érdekes, hogy az EU két legmagasabb rangú tisztségviselője az egykori kancellár politikai karrierjének számtalan állomása és az azokat körülvevő anekdoták közül éppen a Közép-Európához fűződő viszonyra fektették a hangsúlyt beszédeikben. Ez nem csak a mára vonatkozóan hordoz magában politikai üzenetet, hanem jól tükrözi a Kohl-korszak alatti német külpolitika megítélését. Helmut Kohl pályafutásában és politikájában Közép-Európának kiemelt szerep jutott, akárcsak a régió életében annak, hogy az 1989/1990-es politikai földcsuszamlás idején ő állt az NSZK élén.

Ki alakítja a német külpolitikát?

Mielőtt rátérnénk Kohl Közép-Európa-politikájának főbb elemeire, tekintsük át röviden, miként működik a Németországi Szövetségi Köztársaság külügyi döntéshozatala. Ezen terület irányítása alapvetően három intézmény, a Külügyi Hivatal, a Szövetségi Védelmi Minisztérium és a Szövetségi Kancellári Hivatal között oszlik el. Utóbbit 1949. szeptember 16-án állították fel, és annak ellenére, hogy 1951-től ismét működött a Külügyi Hivatal, Konrad Adenauer kancellár továbbra is külügyminiszter maradt, és egészen 1955-ig a Kancellárián folyt a félszuverén NSZK külügyeinek irányítása.⁴ 1955 után a hivatalban lévő kancellárok továbbra

---

KÁDÁR Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig*, Magvető, Budapest, 1978. 635–636.

² ACKERET, Markus: *Wie Helmut Kohl Europa formte*. IN: Neue Zürcher Zeitung – online, 2017. július 1. <https://www.nzz.ch/international/abschied-vom-altkanzler-in-strassburg-wie-helmut-kohl-europa-formte-ld.1303831> (2017.10.5.)

³ BIRNBAUM, Robert – GRABITZ, Markus: *Europa ist im Abschied vereint, Der Tagesspiegel* – online, 2017. július 1. <http://www.tagesspiegel.de/politik/helmut-kohlder-weg-vom-erhabenen-zum-banalen-faellt-in-strassburg-kurz-aus/20007534-3.html> (utolsó elérés: 2017.10.5.).

⁴ BUSSE, Volker: *Bundeskanzleramt und Bundesregierung. Aufgaben, Organisation, Arbeitsweise*, C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 2005. 23.

sem szívesen adták ki a külpolitikát teljes mértékben a kezükből, annak ellenére sem, hogy az 1966-os nagykoalíció óta a Külügyi Hivatal élére rendszerint a kisebbik kormánykoalíciós partner választ a soraiból vezetőt.⁵ Ez betudható annak, hogy a külpolitika gyakran a kormányfők számára is vonzó területet jelent, emellett nem engedhették meg maguknak, hogy az esetleges sikerek gyümölcseit kizárólag a másik párt arassa le.

Azt, hogy a külpolitika alakulásában a politikai–intézményi és a strukturális tényezőkön kívül a politikai döntések meghozatala, ezzel együtt a személyes tényezők milyen szerepet játszanak, Karl–Rudolf Korte vizsgálta a német kancellári rendszeren keresztül.⁶ Korte szerint a „*kancellári demokráciában*” alapvetően a kancellár határozza meg a politika irányvonalait. Ebben támogatja őt az Alaptörvény által lefektetett kormányalakítási joga és vezetői kompetenciája, de a hatalom gyakorlása az ő konkrét és individuális kormányzási stílusától függ.⁷ Ez a stílus, a személyiségi jegyek az olyan krízishelyzetekben kerülnek előtérbe, amikor gyorsan és határozottan kell cselekedni, amikor az események nem a megszokott mederben folynak, precedens nélküli esetek adódnak, mint ahogyan például az 1989/1990-es folyamatok alatt történt. Helmut Kohl ezen két év alatt olyan „*államférfiúi*” képességeket mutatott fel, amikor a Bundestagot, a koalíciós partnereit és főleg a nagyhatalmakat a német kérdésben maga mellé állította, amelyekkel világtörténelmet írt, és amelyeket korábban talán senki sem tulajdonított neki.⁸ Kohl ugyanis, akit az 1980-as évek közepéig „*tipikusan belpolitikusként*”, sőt a szó nem túl hízelgő értelmében „*provinciálisként*”, egy „*egyszerű rajna-vidék-pfalziként*” tartottak számon⁹, csak lassan, idővel kóstolt és tanult bele a külpolitikába. Az már viszonylag gyorsan kiderült, hogy a folytonosság az

---

⁵ Mivel a Szabaddemokrata Párt (*Freie Demokratische Partei*, F.D.P.) évtizedeken át részt vett a kormánykoalíciókban, 1969 és 1998 között, majdnem harminc éven át az országnak szabaddemokrata külügyminisztere volt.

⁶ KORTE, Karl–Rudolf: *Kommt es auf die Person des Kanzlers an? Zum Regierungsstil von Helmut Kohl in der „Kanzlerdemokratie“ des deutschen „Parteienstaates*”, IN: *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 29. évf., (3/1998), 387–401.

⁷ KORTE, Karl–Rudolf: *Bundeskanzleramt*, IN: SCHMIDT, Siegmund – HELLMANN, Gunther – WOLF, Reinhard (szerk.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2013. 204.

⁸ FRÖHLICH, Stefan: *„Auf den Kanzler kommt es an“: Helmut Kohl und die deutsche Außenpolitik. Persönliches Regiment und Regierungshandeln vom Amtsantritt bis zur Wiedervereinigung*, Ferdinand Schöningh, Paderborn – München – Wien – Zürich, 2001. 111.

⁹ A Kohl iránti kritika egyik zászlóvivője kétségtelenül a *Der Spiegel* című hetilap volt, amelynek szerkesztősége több évtizeden át kemény csatákat vívott a kancellárral. Hatalomra kerülésekor például egy olyan cikkel üdvözölték, amely szerint a megjelenése, a beszédstílusa és a mondanivalója „*minden mást eszünkbe juttat a méltóságteljesen kívül*”. KARASEK, Hellmuth: *Der sprachlose Schwätzer*, IN: *Der Spiegel*, (43/1982), 1982. október 25. 248.

1982-es fordulat¹⁰ után az új kancellár alatt is megmarad. Ezt nemcsak Hans–Dietrich Genscher személye biztosította, aki a szociáldemokrata–szabaddemokrata koalíció bukása után is a Külügyi Hivatal élén maradt, hanem a kereszténydemokrata vezetők álláspontja. A Kohl–kormány ugyanis folytatta a nyugatnémet külpolitika jól bevált két elemét: a szovjetek afganisztáni bevonulása és Ronald Reagan offenzív retorikája ellenére kitartott az enyhülés politikája mellett, miközben a realitásokat figyelembe véve, a Bundeswehr erejét és az NSZK biztonságát is folyamatosan növelte.¹¹ A kancellárnak alapvetően két víziója volt, a német újraegyesülés és az európai integráció elmélyítése. A Németország–politika már korábban is köztudottan „a főnök ügye” volt, tehát nem a külügyminiszteré, de Kohl alatt a Szövetségi Kancellári Hivatal az európai ügyekre is igyekezett egyre inkább rátelepedni.¹² Genscher számára ezt jól jelezte, hogy a korábbi hagyományokat felrúgva Kohl a Kancellári Hivatal külpolitikai osztályának élére nem a külügyminisztérium egy magas rangú hivatalnokát nevezte ki, hanem Mainzból érkezett tanácsadóját, Horst Teltschiket. De miben nyilvánult meg pontosan a „kohli külpolitika”, és ezen belül milyen szerep jutott Közép-Európának?

Az Ostpolitik – és azon túl

A „politika fejedelme”, ahogyan Németh István és Horváth István közös könyvükben Kohlt nevezik¹³, abba a generációba tartozott, amely elég idős volt ahhoz, hogy a második világháború borzalmait a saját szemével láthassa, de túl fiatal ahhoz, hogy azokban aktívan részt is kellett volna vennie. Kohl 1930-ban született Ludwigshafenban, majd a háború után amellett, hogy történelmet, államjogot és politikát hallgatott az egyetemen, az újonnan alapított kereszténydemokrata párt, a CDU ranglétráját is megmászta. Harminckilenc évesen már Rajna–vidék–Pfalz tartomány miniszterelnökévé választották, majd két komolyabb vereség¹⁴ után 1982-ben megkezdte 16 éves kormányfői munkáját.

---

¹⁰ Miután először a koalíciós partner F.D.P., majd a saját pártja is kihátrált Helmut Schmidt kancellár mögül, 1982. október 1-jén a Bundestag konstruktív bizalmatlansági indítvány útján eltávolította őt hivatalából, és Helmut Kohlt választotta kancellárrá.

¹¹ GÖRTEMAKER, Manfred: *A Német Szövetségi Köztársaság története*, Korona Kiadó, Budapest, 2003. 710.

¹² Fröhlich, Stefan: *„Auf den Kanzler kommt es an” – Helmut Kohl und die deutsche Außenpolitik. Persönliches Regiment und Regierungshandeln vom Amtsantritt bis zur Wiedervereinigung*, Schöningh, Paderborn, 2001. 187–258.

¹³ HORVÁTH István – NÉMETH István: *... és a falak leomlanak. Magyarország és a német egység (1945–1990)*, Magvető, Budapest, 1999. 186.

¹⁴ Az első súlyos politikai vereségét 1971-ben szenvedte el, amikor Rainer Barzel-lel szemben alulmaradt a CDU pártelnöki tisztségének megszerzésében. Öt évvel később viszont már ő volt a CDU/CSU kancellárjelöltje, és annak ellenére, hogy a szavazatok 48,6%-át szerezte meg, ismét egy SPD-F.D.P. kormánykoalíció alakult.

A hidegháború utolsó évtizedében a szocialista államokkal szemben folytatta az elődei, Willy Brandt és Helmut Schmidt által lefektetett Ostpolitikot. Ez azért volt meglepő, mert a CDU/CSU az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején még képtelen volt kilépni Konrad Adenauer árnyékából, és mereven elutasította a szociálliberális koalíció új keleti politikáját.¹⁵ Sőt, az NDK-val fennálló kapcsolatok Kohl alatt intenzívebbé váltak, olyannyira, hogy bár fogcsikorgatva, de 1987 szeptemberében Erich Honecker állam- és pártfőnököt hivatalos ceremónia keretein belül fogadta Bonnban. Az 1960-as évek második felében, az 1970-es évek elején a nyugatnémetek keleti nyitásának és a kedvező nemzetközi helyzet miatt az NSZK vált a KGST-tagállamok legfontosabb nyugati kereskedelmi partnerévé, de utóbbiak súlyos eladósodása és az általuk bevezetett import-megszorítások miatt a gazdasági kapcsolatok az 1980-as években stagnáltak.¹⁶

Helmut Kohl életének fő művével, a német újraegyesítéssel terjedelmi okokból nem áll módunkban részletesen foglalkozni, ehelyett nézzük meg a folyamat két, magyar és lengyel vonatkozását röviden. Magyarországon már az 1980-as évek elején, a súlyos gazdasági krízis közepette, fizetőképességének megőrzése érdekében kereste az NSZK kegyeit, ami természetesen ekkor még nem jelentette a szovjet vonallal való szakítást. Az 1984-ben bonni nagykövetté kinevezett, közgazdász végzettségű Horváth István ebben nagy szerepet játszott, aki nemcsak egy kiterjedt kapcsolati hálót épített ki a nyugatnémet politikai és gazdasági elit körében, hanem komoly erőket fektetett a jelentősebb sajtóorgánumok (*Frankfurter Allgemeine Zeitung, Die Welt*) Magyarország mellé állításába is. Persze idővel kiderült, hogy a magyar közeledés elsősorban egy kétmilliárd márkás kamatmentes hitel kivívását szolgálja, és ez Helmut Kohlt is egy érdekes dilemma elé állította: hitelben részesítsenek egy szocialista államot, amelyhez egyébként különösebb gazdasági érdekük nem fűződik? De fordítsuk meg inkább a kérdést: megengedheti-e magának az NSZK, hogy ne segítsen Magyarországnak, ezzel veszélyeztetve az ottani, bizonyára reformokra hajlandó vezetés hatalmát, amelynek félreállítása akár az egész keleti blokkra, így az NDK-ra, egyszersmind a német kérdésre is hatással lehet? Kohl ügyesen pókerezett – a befektetés, az „országmentő hitel”¹⁷, ahogyan Horváth István a visszaemlékezéseiben nevezi, 1989-ben bőségesen megtérült. Ez megnyilvánult egyrészt abban, amikor a

---

¹⁵ Heinrich August Winkler írta ezzel kapcsolatban: „Ahogyan a szociáldemokratáknak Adenauer nyugati integrációjának talaján kellett állniuk, mielőtt Willy Brandt először külügyminiszter, majd kancellár lehetett volna, úgy az uniós pártoknak is el kellett fogadniuk Brandt keleti szerződéseit, mielőtt újra hatalomra kerülhettek volna.” WINKLER, Heinrich August: *Németország története a modern korban*, II. kötet, Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 587. (WINKLER (2005)).

¹⁶ ASH, Timothy Garton: *Im Namen Europas. Deutschland und der geteilte Kontinent*, Carl Hanser Verlag, München – Wien, 1993. 360–361.

¹⁷ HORVÁTH István: *Az elszalasztott lehetőség. A magyar–német kapcsolatok 1980–1991*, Corvina, Budapest, 2009. 67. (HORVÁTH (2009)).

magyar kormány fokozatosan megnyitotta nyugati határait a keletnémet menekültek előtt, ezzel lényegében egy újabb döfést mérve az ezer sebből vérző NDK-ra. Másrészt pedig személy szerint Helmut Kohlnak, aki 1989 nyarán–őszén egy, a CDU-n belüli nyílt konfrontációban találta magát, amelynek tétje a pártelnöki pozíciója volt. Azzal, hogy Horn Gyula külügyminiszter a magyar határnyitás bejelentését szeptember 10-ére, közvetlenül a CDU országos pártkongresszusa előttre tűzte ki, Kohl óriási külpolitikai sikert aratott, és a párton belüli ellenfeleit hosszú időre elhallgattatta. „*Miniszterelnök Úr, soha nem feledjük el, amit Magyarország e napokban értünk tett*” – olvasható a kancellár táviratában, amelyet Németh Miklós miniszterelnöknek küldött e napokban.¹⁸ Hálája valóban sokáig – vélhetően a haláláig – kísért Magyarországot.

A lengyelek reakcióit ekkor teljesen más okból figyelte élesen a kancellár. Az mindenképpen dicséretes volt, hogy Lengyelország – Magyarországhoz hasonlóan – a reformfolyamatok élén járt, és 1989 nyarán az a Tadeusz Mazowiecki alakított kormányt, aki már az 1960-as évek óta felszólalt a német–lengyel kiegyezés érdekében.¹⁹ Kohl néhány hónappal később, 1989 novemberében már meg is látogatta az új lengyel miniszterelnököt, és 9-én – a berlini fal leomlásának napján – kijelentette, hogy az NSZK-nak a második világháború után három országgal kell kiegyeznie, ebből kettővel (Franciaországgal és Izraellel) már sikerült, a keleti szomszéd még hátra van. „*A sokat hangoztatott »testvériség« az NDK és Lengyelország között a gyanakvást nem hogy enyhítette volna, de még fokozta is*” – fűzte hozzá.²⁰ A nagy kiegyezésnek azonban volt egy neuralgikus pontja, a határkérdés. Kohl emiatt kettős nyomás alá került: a saját pártján belül még mindig erős volt az egykor Kelet-Poroszországból és Sziléziából elüldözöttek lobbija, akik nem tekintették véglegesnek az Odera–Neiße-vonalat, a lengyelek ugyanakkor nyugati határaik rendezését tették az újraegyesítéshez való hozzájárulásuk feltételévé. Ebben a kérdésben Genscher és Kohl sokáig eltérő véleményen voltak: a külügyminiszter hajlott Mazowiecki követeléseinek²¹ teljesítése felé, a kancellár viszont az újraegyesítés utánig húzta volna a határok elismerését.²² Hosszas vívódás után Kohl végül részlegesen félresöpörte korábbi

---

¹⁸ Helmut KOHL: *Németország egységét akartam*, Zrínyi kiadó, Budapest, 1998. 54. (KOHL (1998)).

¹⁹ KERSKI, Basil: *Polen*, IN: SCHMIDT, Siegmund – HELLMANN, Gunther – WOLF, Reinhard (szerk.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2013. 406. (KERSKI (2013)).

²⁰ KOHL (1998): 76.

²¹ 1. Lengyelország részt vehessen a kettő plusz négyes tárgyalásokon. 2. Részt vehessen ezen kívül minden, a biztonsággal kapcsolatos vitában. 3. A német egység előtt folyjanak tárgyalások és szülessen megegyezés egy határegyezményről, amelyet utólag az egész német kormánynak ratifikálnia kell.

²² Helmut KOHL: *Bericht zur Lage der Nation im geteilten Deutschland*, 8. November 1989, IN: Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung Nr.

nézeteit, hiszen nem csak a lengyeleket támogató François Mitterand²³ és a közvetíteni próbáló George Bush²⁴ részéről került nyomás alá, hanem először a koalíciós partner F.D.P., majd pedig már a saját pártja felől is. Az áthidaló megoldás végül az lett, hogy Lengyelországot is meghívták a kettő plusz négyes tárgyalásokra, de csak azokra, amelyeken a jövődöbéli Németország keleti határaitól volt szó.²⁵ A külügyminiszterek megbeszéléseinek harmadik, párizsi fordulóján megegyeztek arról, hogy a határkérdést felvegyék a tárgyalások nemzetközi jog szerint kötelező erővel bíró záródokumentumai közé.²⁶ Ezzel Varsót némiképp megnyugtatták, és az újraegyesítés előtti egyik legfőbb akadályt Kohl átlépte.

Egy újabb Mitteleuropa-terv?

Az 1990. október 2-áról 3-ára virradó éjszakán Németország-szerte méltóságteljes, ámde nagyon visszafogott ünneplésre került sor. A németek ezzel is üzeni akartak: itt nem egy európai hegemoniára törekvő új birodalom születéséről van szó, hanem egy szétszakított, békés nép tagjainak egymásra találásáról. Richard von Weizsäcker szövetségi elnök a Berliini Filharmónia épületében tartott állami ünnepségen is erről beszélt: *„A németek most először nem jelentenek vitás pontot Európa napirendjén. Egységünket senkire sem kényszerítettük rá, az békés megállapodás eredménye. Annak az összeurópai történelmi folyamatnak a része, amely a népek szabadságára és kontinensünk új békerendjére irányul... A mai napon a német nemzet elfoglalja megbecsült helyét Európában ... Németország újraegyesítése más, mint az NSZK pusztai kibővítése. Elérkezett a nap, amelyen a történelemben először egész Németország megtalálja tartós helyét a nyugati demokráciák körében.”*²⁷

123, Bonn 1989. <http://www.chronik-der-mauer.de/material/180399/bericht-der-bundesregierung-zur-lage-der-nation-im-geteilten-deutschland-8-november-1989> (utolsó elérés: 2017.10.7.).

²³ TELTSCHIK, Horst: *329 sorsfordító nap. A német újraegyesülés – belülről*, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2015. 138.; 156. 1990 márciusában el is hangzott egy feszültséggel teli telefonbeszélgetés Kohl és Mitterand között a német– lengyel határok azonnali elismeréséről. *„Abban a pillanatban az volt az érzésem, mintha feléledt volna a kisantant, értve ezalatt Franciaország és Lengyelország közös politikáját a weimari köztársaság idején”* – mondta erről később a kancellár. KOHL (1998): 195.

²⁴ Kohl és Bush tárgyalása 1990. február 24-én, Camp Davidben, IN: KÜSTERS, Hanns Jürgen – HOFMANN, Daniel (szerk.): *Deutsche Einheit. Dokumente zur Deutschlandpolitik*, München, Oldenbourg, 1998. 863.

²⁵ PFETSCH, Frank R.: *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Von Adenauer zu Merkel*, Wochenschau Verlag, Schwalbach, 2011. 149. (PFETSCH).

²⁶ Erklärung zum Abschluß der dritten Runde der Zwei-plus-Vier-Verhandlungen, abgegeben vom Bundesminister des Auswärtigen der Bundesrepublik Deutschland, Hans-Dietrich Genscher, in Paris am 17. Juli 1990, IN: Europa-Archiv (45/1990), D352.

²⁷ Weizsäcker szövetségi elnök beszéde: <http://www.bundespraesident.de/> Shared-

Az újraegyesítéssel felborult az egyensúlyi helyzet Európában? Ez kétségtelen. Margaret Thatcher 1990. márciusi, hírhedt chequersi találkozóján²⁸ a jelen lévő történészekkel megállapította: „Nem tételezhetjük fel, hogy az egységes Németország éppolyan kényelmesen illeszthető Nyugat-Európába, mint az NSZK. Növekedni fog a hajlam arra, hogy ismét feltámasszák a Közép-Európa-tervet, amelyben Németország játssza a közvetítő szerepet Kelet és Nyugat közt.”²⁹ Ugyanakkor Helmut Kohl 1989 ősze óta folyamatosan hangoztatta, hogy a szomszédoknak nincs mitől tartaniuk, hiszen a jaltai világrendben lefektetett játékszabályokat továbbra is be kívánják tartani. 1990 júliusában Kohl és Mihail Gorbacsov kaukázusi tárgyalásain, ahol a hegyi levegő miatt „sok minden világosabban és tisztábban” látszott³⁰, több milliárd márka „fejlesztési hozzájárulás” fejében a Szovjetunió beleegyezett az egyesült Németország NATO-tagságába, és ez is azt sugallta, hogy a megszülető ország nem kíván különutas ösvényekre térni egy hamis semlegességgel. De vajon milyen módon lehetne elkerülni azokat a hibákat, amelyeket száz évvel korábban vétett a Német Császárság, hogy a többi európai hatalom ne érezze magát a létében fenyegetve? Kohl és Genscher, majd a külügyminiszter lemondása után utódja, Klaus Kinkel válasza: folytatni a korábbi, nem véletlenül sikeres nyugatnémet külpolitika bizonyos elemeit, de közben óvakodni attól, hogy megsértsék a szovjet/országi érdekeket. Bismarckhoz hasonlóan tehát Kohl is egy, Németország körüli szövetségi rendszer kiépítésén munkálkodott, ebből azonban a „vaskancellárral” elmentésben egyik nyugat-európai hatalmat sem kívánta kihagyni. Hiszen az egyre jobban elmélyítendő európai integráción belül Németország békés eszközökkel növelhette a már az 1970-es évek óta nyomasztó gazdasági fölényét, ezzel jólétet biztosítva állampolgárai számára. Az euró bevezetése óta pedig a burkolt árfolyamelőnynek hála sosem látott exporttöbbletet produkál, és az ebből nyert bevételek révén Európa legnagyobb hitelezőjévé vált.³¹ „Minél európaibb a német politika, az annál inkább szolgálja a

---

Docs/Reden/DE/Richard-von-Weizsaecker/Reden/1990/10/19901003_Rede.html (2017.10.8.) A beszédet magyar nyelven idézi: WINKLER (2005): 542.

²⁸ Az említett találkozóra a brit miniszterelnök négy történészt, Gordon Craiget, Fritz Sternt, Hugh Trevor-Ropert és Norman Stone-t, valamint két író, Timothy Garton Asht és George Urbant hívta meg, hogy megvitassák a német újraegyesítés következményeit. Néhány hónappal később Thatcher magántitkárának a feljegyzései kiszivárogtak, és a német néplélekről szóló elemzések nagy felháborodást keltettek Bonnban. WINKLER (2005): 520.

²⁹ Charles Powell on the Chequers Meeting, 24 March 1999, IN: JAMES, Harold – STONE, Marla (szerk.): *When the Wall Came Down: Reactions to German Unification*, New York, 1992. 233.; JARAUSCH, Konrad H. – GRANSOW, Volker (szerk.): *Uniting Germany. Documents and Debates 1944–1993*, Berghahn Books, Providence – Oxford, 1994. 130.

³⁰ Gorbacsov ismételte ezt folyamatosan, mielőtt Moszkvából a német kancellárral áttették tárgyalásaik színhelyét a Kaukázusba. KOHL (1998): 257.

³¹ Erről bővebben: STIGLITZ, Joseph E.: *The Euro. How a Common Currency*

német érdekeket” – mondta Genscher az újraegyesítés előtt.³²

Az új Németország geopolitikai helyzete teljesen megváltozott a régi Nyugat-Németországhoz képest. A hidegháború alatti nyugati világ peremvidékéről, ahol két ellenséges katonai tömb találkozott, ismét visszakerült Európa közepére, míg Oroszország még a két világháború közti pozíciójához képest is keletebbre csúszott. Az új „*Zentralmacht*”³³, ahogy Hans-Peter Schwarz, a CDU/CSU-hoz közel álló konzervatív történész nevezte, nagyobb területe, lakossága és gazdasági ereje ellenére beépített korlátokkal volt körülvéve: az ABC-fegyverekről le kellett mondania, hadseregének nagyságát 370 ezer főben maximalizálták, állandó ENSZ BT-tagságra hiába pályázott, erőforrásai egy komoly részét a keleti tartományok felzárkóztatására és Oroszország hitelezésére kellett fordítania, belpolitikailag pedig szintén erősen megosztott volt a világban betöltendő új szerepét illetően.³⁴ A szovjetek kelet-európai kivonulásával ki kellett dolgozni egy új Ostpolitikot, amelyet az új időkre tekintettel már Osteuropa-politíknak (Kelet-Európa-politika) vagy Mittelosteuropa-politíknak (Közép-Kelet-Európa-politika) neveztek, és alapvetően két elemből állt: olyan bilaterális kapcsolatok kiépítése ezen országokkal, amelyek nem sértik a nyugat-európai partnerek érdekeit; valamint multilaterális struktúrák keretein belül kiterjeszteni a nyugat-európai integrációt, amely addig is oly sikeresnek bizonyult.

A kétoldalú szerződések reneszánsza

Első lépésként a szuverenitásukat visszanyert országokban támogatni kellett a kommunista rendszerekből való békés átmenetet a stabil demokratikus intézményrendszer³⁵ és a működő piacgazdaság kiépítésének irányába. Németország elsődleges érdeke volt a térség országainak gazdasági és társadalmi stabilitását elérni, hiszen a határai mentén zajló állandó krízisek potenciális veszélyforrást jelenthettek a saját maga számára is: a sze-

---

Threatens the Future of Europe, W. W. Norton and Co., New York, 2016. 177–213.; magyar nyelven többek közt Dobozi István közgazdász foglalkozik e témával.

³² Idézi: PFETSCH (2011): 165.

³³ SCHWARZ, Hans-Peter: *Die Zentralmacht Europas. Deutschlands Rückkehr auf die Weltbühne*, Siedler Verlag, Berlin, 1994.

³⁴ Ehhez kapcsolódik az úgynevezett „*out-of-area*”-vita, amely a Bundeswehrnek a NATO határain kívül eső katonai szerepvállalásáról szólt. Az 1949. április 4-én aláírt Észak-atlanti Szerződés nem zárta ki a szövetség területén kívüli katonai jelenlétet, mivel úgy ítélték meg, hogy a tagállamok biztonsági érdekszférái nem korlátozódnak az országhatáraikon belüli térségre. A német politikai elit egy része azonban az ilyen bevetéseket az Alaptörvénnyel összeegyeztethetetlennek vélte, és legfeljebb egy alkotmánymódosítást követően tartotta volna elfogadhatónak. A vita először az 1980-as évek elején ütötte fel a fejét, majd eltérő intenzitással egészen az ezt tisztázó, 1994-es alkotmánybíróági ítéletig folyt.

³⁵ Hogy pontosan melyik országban melyik pártok és politikai formációk milyen anyagi és más jellegű nyugatnémet támogatásban részesültek a rendszerváltozások idején, még nem tisztázott.

génység, a tartós és magas munkanélküliség a határokon átnyúló bűnözést gerjesztheti, a helyi reformfolyamatokat megakaszthatja, és ez esetleg olyan politikai csoportosulások előretörését eredményezheti, amelyek ismét a Szovjetunió irányába kacsintgatnak.³⁶ Emellett nagyfokú migrációra kellett számítani, amelynek elsődleges célpontja Németország lehetett, amint az látszott is a délszláv háború idején, főleg annak boszniai szakasza alatt. Ez a földrajzi közelség azonban új lehetőségeket is rejtett magában, hiszen ha a régióban fizetőképes piacokat találnak, Németország válhat a gazdasági nyitás legfőbb haszonélvezőjévé. Mivel a nyugat-európai integráció kiterjesztése csak lassan mehetett végbe, és ahhoz volt néhány szava a többi tagállamnak is, Kohl eleinte a bilaterális kapcsolatok normalizálását tartotta szükségesnek. A kétoldalú szerződések politikája az 1970-es évek eleji első hullámhoz hasonló sorrendben ment végbe, így 1990 és 1992 között a Szovjetunióval, illetve Oroszországgal öt egyezményt, Lengyelországgal kettőt, Bulgáriával, Magyarországgal, Csehszlovákiával és Romániával pedig egyet-egyet írtak alá.³⁷

Lengyelország

Röviddel az újraegyesítés után, 1990. november 14-én aláírták azt a német-lengyel határegyezményt, amelyben még a kettő plusz négyes tárgyalások alatt megegyeztek a felek, majd 1991. június 17-én Bonnban egy egyezményt a jószomszédi viszonyról és baráti együttműködésről.³⁸ Utóbbi arra kötelezte a feleket, hogy közös intézményeket alapítsanak (ennek gyümölcse lett a *Deutsch-Polnischer Jugendwerk* és a *Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit*),³⁹ Lengyelország elismerte az Oderától keletre lévő német kisebbség létét, és kimondta annak jogait a kulturális önállóságra, az NSZK pedig a saját területén élő lengyelek kulturális intézményeinek fejlesztését ígerte meg. A németek emellett kifejezték elköteleződésüket, hogy aktívan támogatják keleti szomszédjuk közelítését az Európai Közösség felé. E két fontos egyezményt követte számtalan kétoldalú megállapodás, 1997-től pedig nyugati mintára a két

---

³⁶ KESSLER, Ulrike: *Deutsche Europapolitik unter Helmut Kohl: Europäische Integration als „kategorischer Imperativ“?*, IN: MÜLLER- BRANDECK-BOCQUET, Gisela – KESSLER, Ulrike – LEUCHTWEIS, Nicole – SCHUKRAFT, Corina (szerk.): *Deutsche Europapolitik. Von Adenauer bis Merkel*, Springer Verlag, Wiesbaden, 2011. 163. (KESSLER (2011)).

³⁷ PFETSCH (2011): 176.

³⁸ Az egyezmény a Külügyi Hivatal honlapján is elérhető: <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/334466/publicationFile/3304/Nachbarschaftsvertrag.pdf> (utolsó elérés: 2017.10.14.).

³⁹ A *Deutsch-Polnischer Jugendwerk* célja a két ország fiataljait közelíteni egymáshoz, így többnyire szakmai gyakorlatokat, csereprogramokat, továbbképzéseket szervez. A *Stiftung für deutsch-polnische Zusammenarbeit* pedig egy olyan alapítvány, amely közös német-lengyel projekteket támogat, úgymint találkozóhelyek, emlékművek építését, vagy például az infrastruktúra javítását.

kormány közt minden évben konzultációkra került sor. A lengyel gazdaság modernizálásával az ország a német befektetők egyik kedvenc célpontjává vált, így 1995 és 2004 között a kereskedelem volumene évente 15–20%-kal nőtt. Ezalatt Lengyelország lett – Japánt is megelőzve – Németország harmadik legfontosabb EU-n kívüli kereskedelmi partnere, fordítva pedig a németek a lengyelek első számú partnereivé léptek elő.⁴⁰

Magyarország

„Magyarország verte ki az első követ a falból” – ismételte az azóta elhíresült mondatát Helmut Kohl 1989 decemberében a magyar parlamentben.⁴¹ „Magyarország, a magyar vezetés most koncentráljon Németországra. Ők most hálásak, készek minden segítséget megadni Magyarországnak” – ezt már Vernon Walters, az amerikaiak bonni nagykövete mondta egy héttel később Horváth Istvánnak.⁴² Ezzel a lehetőséggel Horváth szerint az Antall József vezette kormány nem tudott élni, nem érzékelte a magyar–német kapcsolatokban rejlő történelmi lehetőséget.⁴³ Ettől függetlenül 1992. február 6-án aláírták a közös német–magyar egyezményt a baráti együttműködésről és európai partnerségről⁴⁴, Pécsen felállítottak egy konzulátust, 1992-ben pedig elindult a Magyar–Német Fórum, amely a német–magyar politikai, gazdasági, tudományos és kulturális együttműködés megvitatásának legfontosabb terepét szolgáltatta.⁴⁵

Csehszlovákia és utódállamai

Csehszlovákiával már nem volt ilyen felhőtlen és problémamentes a viszony, főként a múlt terhei, köztük a szudétanémet kérdés miatt. Bár Václav Havel csehszlovák elnök 1990. január 2-i németországi látogatásának helyszínéül a csehek számára rossz emlékeket idéző Münchent választotta, és ott a németek 1945-ös elűldözését nyilváno-

---

⁴⁰ 2004-ben a lengyel exportcikkék harmada került Németországba és az importcikkék 24%-a származott a nyugati szomszédtól. KERSKI (2013) 410.

⁴¹ KOHL (1998): 126.

⁴² HORVÁTH (2009): 190.

⁴³ Magyarország egykori bonni nagykövete itt elsősorban az NSZK iránti adósság egy részének elengedésére, a magyar EK-tagság iránti lobbizásra, hosszú lejáratú hitelekre, a magyar kis- és középvállalkozások támogatására, oktatási centrumok finanszírozására, egy német-magyar közös bank felállítására, valamint különböző jellegű tanácsadásra gondolt. HORVÁTH (2009): 214. Hogy mindezek elérésére – főleg az EK-tagságra – mekkora reális esély adódott, kétséges, és arról csak a nyugatnémet források hozzáférhetősége után jutunk közelebb.

⁴⁴ www.budapest.diplo.de/contentblob/3414204/Daten/2063903/Broschre_Vertragstext_2012.pdf (utolsó elérés: 2017.10.16.)

⁴⁵ A felváltva hol Budapesten, hol Berlinben rendezett, a térségben egyedülálló fórumot sajnálatos módon épp az idén (2017-ben) nem tartották meg, ezzel megszakítva egy 1992 óta élő hagyományt.

san elítélte, kártérítésről hallani sem akart.⁴⁶ Két évvel később, 1992 februárjában aláírták a német–csehszlovák jószomszédi és együttműködési egyezményt, amely – az 1973-ashoz hasonlóan – megerősítette az 1938-as müncheni egyezmény hatályon kívül helyezését, mindkét fél részéről kizárta az egymás iránti területi követeléseket, és elismerte a mindkét országban élő nemzeti kisebbségek jogait. Ezen szerződés is látványosan kerülte a kártalanítások ügyét, akárcsak az 1997. januári német–cseh nyilatkozat, így a problémák szőnyeg alá söprése mind a Protektorátus cseh áldozatainak hozzátartozói, mind az elűdözött szudétanémetek részéről éles visszhangot váltott ki. Az újonnan létrejött Szlovákiával kapcsolatban is óvatosak voltak a németek, folyamatosan kritizálva a miniszterelnök, Vladimír Mečiar fellépését a magyar kisebbséggel és politikai ellenzékével szemben.⁴⁷

Románia és Bulgária

Bulgáriával az NSZK különösebb fennakadások nélkül megkötötte 1991. október 9-én az együttműködési és partneri egyezményt. Romániából a Ceaușescu-házaspár kivégzése után néhány hónap alatt több tízezer erdélyi száz menekült pánikszerűen Németországba, az exodust kiváltó okokat pedig Bonnban már 1990 közepétől szerették volna valamiképp orvosolni. 1992. április 21-én hasonló egyezményt írtak alá a németek Romániával, mint Bulgáriával, és ezen megállapodás kitért az ott élő németek kisebbségi jogaira is. Emellett 1995-ig a Szövetségi Kormány a százszokat 122 millió márka értékben részesítette a segítségnyújtás különböző formáiban.⁴⁸

A balti államok

A baltikumi népek függetlenedési kísérleteit illetően Kohl eleinte nagyon óvatos volt, hiszen mégiscsak a Szovjetunió területén zajló fegyveres összecsapásokról volt szó.⁴⁹ A három balti állam, Litvánia, Lettország és Észtország elismerését majd csak a Gorbacsov elleni 1991. augusztusi puccs után kísérelték meg, szeptember 2-án pedig megnyílt a három német nagykövetség az említett országokban.

---

⁴⁶ DAUDERSTÄDT (2013): 427.

⁴⁷ *Unser Junge*, IN: Der Spiegel, 1994. szeptember 26. (39/1994.) 161.

⁴⁸ *Verband der Siebenbürger Sachsen, Anneli Ute Gabanyi: Geschichte der Deutschen in Rumänien*. IN: Informationen zur politischen Bildung. Heft 267, „Aussiedler” <https://www.siebenbuerger.de/portal/land-und-leute/siebenbuerger-sachsen/> (utolsó elérés: 2017.10.18.).

⁴⁹ Kohl például a szovjet hadsereg 1991. januári litvániai katonai beavatkozására reagálva üzenetet küldött Gorbacsovnak, amelyben emlékeztette a „Párizsi Charta Az Új Európáért” című okmányban foglaltakra, de Gorbacsov megnyugtatta őt, miszerint a parancs nem tőle származott, és ő kizárólag politikai megoldásra törekszik. Helmut Kohl szövetségi kancellár beszéde a Bundestag 1991. január 14-i ülésén. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 12/2, Bonn, 1991. január 14. 24 (A) – 24 (B).

A közép-európai államokkal javuló kapcsolatokat mutatja, hogy az NSZK külkereskedelmén belül folyamatosan nőtt a régió aránya, olyan-nyira, hogy 2003-ban több áru érkezett a visegrádi négyekből Németországba, mint az Egyesült Államokból, és fordítva, az előbbi négy államba irányított német export is megközelítette az USA-ba szállítottat. Az alábbi táblázatban az 1990 és 1998 közötti, tehát az utolsó két Kohl-kormány alatti külkereskedelmi forgalmat láthatjuk.

Német behozatal a következő országokból	1990		1998	
	Millió német márká	Arány %-ban	Millió euró	Arány %-ban
Lengyelország	6 964	1,21	8 407	1,98
Csehszlovákia/ Csehország	4 423	0,77	8 785	2,07
Csehszlovákia/ Szlovákia			3 089	0,72
Magyarország	4 487	0,78	7 458	1,76
Visegrádi négyek	15 874	2,76	27 739	6,55
USA	37 220	6,49	34 924	8,24
Az összes import Németországba	573 479	100	423 451	100
Német kivitel a következő országokba	1990		1998	
	Millió német márká	Arány %-ban	Millió euró	Arány %-ban
Lengyelország	7 653	1,12	12 340	2,52
Csehszlovákia/ Csehország	6 484	0,95	9 583	1,96
Csehszlovákia/ Szlovákia			3 169	0,64
Magyarország	6 060	0,89	7 806	1,59
Visegrádi négyek	20 197	2,96	32 898	6,73
USA	47 006	6,90	45 888	9,39
Az összes export Németországból	680 857	100	488 370	100

Forrás: Statistische Jahrbücher BRD 1993, 2002. Közli: Dauderstädt, Michael: Mittel- und Osteuropa, IN: SCHMIDT, Siegmund – HELLMANN, Gunther – WOLF, Reinhard (szerk.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2013. 430.

A régió legtöbb államának Németország vált az elsődleges kereskedelmi partnerévé, és már rövidtávon érződött a hatása, amikor egy-egy német óriásvállalat (például az Audi, Mercedes, Volkswagen) ipari parkot telepített valamelyikükbe. Gazdasági téren tehát német dominancia épült ki Közép-Európában, még azt is megkockáztathatjuk, hogy Né-

metország vált a keleti nyitás legfőbb haszonélvezőjévé.⁵⁰ A kereskedelem és gazdasági együttműködés kiterjesztéséhez, a német vállalatok kelet-európai befektetéseinek biztonságosabb megvalósításához azonban még nagy segítséget jelentett volna ezen országok bevonása az olyan nemzetközi szervezetekbe, amelynek Németország is tagja volt, főleg az éppen ekkoriban elmélyülő Európai Unióba.⁵¹ Térjünk rá röviden Berlin multilaterális kapcsolataira a közép-európai államokkal.

Németország mint Közép-Európa „ügyvédje”

Helmut Kohl kifejezetten ügyesen kapcsolta össze a német gazdasági és politikai érdekeket saját „szívügyével”, az európai egyesülési folyamattal. Ennek első szakaszaként, kancellári pályája kezdetén próbált túllépni a még az 1980-as évek elejére is jellemző „euroszklerózison”, és a franciákkal karöltve megreformálni az Európai Közösséget. Az újraegyesítés után az úgynevezett német kérdést egy mélyebb európai integráció keretében kívánta megoldani, amely mellett az Európai Unió keleti bővítése nagyon fontos, ám csak másodlagos szerepet játszott, hiszen még a déli tagállamok felzárkóztatása is csak lassacskán haladt. A közép- és kelet-európai rendszerváltozások hajnalán, tehát amikor már kezdtek körvonalazódni az ehhez szükséges politikai feltételek, víziójának rögtön hangot is adott. 1989. november végi tíz pontos programjában megemlíti a keleti bővítést: *„Az Európai Közösségnek nem szabad az Elbánál véget érnie, hanem meg kell tartania a nyitottságát Kelet felé. Csak ebben a tekintetben válhat – és a tizenkettek Európáját mi mindig is csak részlegesnek, nem pedig teljes egésznek tekintettük – az Európai Közösség egy széleskörű európai egyesülés valódi alapjává.”*⁵² Hogy miért volt kulcsfontosságú eme kijelentés, arról a visszaemlékezéseiben így ír: *„Ez egyáltalán nem volt magától értetődő, mert sokan voltak Nyugat-Európában, akik*

⁵⁰ JERÁBEK, Hynek – ZICH, František: *The Czech Republik: internalisation and dependency*, IN: KATZENSTEIN, Peter J. (szerk.): *Mitteleuropa – Between Europe and Germany*, Berghahn Books, Providence – Oxford, 1997, 190.

⁵¹ A „kereskedő állam” (*Handelsstaat*) elmélete szerint az NSZK a saját jólétét a szomszédaival fennálló békés kereskedelemmel próbálja fenntartani, nem pedig önkényesen, erőszakos eszközökkel kicsikarni azt a környezetéből. Kereskedő államként elsősorban abban érdekelt, hogy a világpiacon stabilitás uralkodjon, ezért fontos számára a szabad világkereskedelem, a nyersanyagokhoz és piacokhoz való korlátlan és szabad hozzáférés. A saját állampolgárainak biztonságán túl leginkább az európai környezetre tud hatni, mondhatni stabilitást exportálni, és ez leginkább az olyan közegben történhet meg, mint egy közös szövetség. TOGNONI, Stefan: *Deutschland und die NATO. Eine Analyse der gegenwärtigen Bedeutung der NATO-Mitgliedschaft Deutschlands für die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland*, Salon Literatur Verlag, München, 2012. 44.

⁵² A tíz pontos program elolvasható itt: <http://webarchiv.bundestag.de/archive/2009/0109/geschichte/parlhist/dokumente/doko9.html> (2017.10.22.).

hozzászoktak ahhoz, hogy az EK-t Európával azonosítsák, és az európai integrációt csak gazdasági szemszögből tekintsék. Akik így gondolták, elfelejtették, hogy Európa nem az egyre lukacsosabbá váló vasfüggőnyél végződik.”⁵³

Ez a bővítés azonban lassabban ment végbe, mint azt a szovjet befolyás alól kiszabadult országokban sokan remélték vagy hitték.⁵⁴ Németország önként vált eközben Közép-Európa „ügyvédjévé és közvetítőjévé”⁵⁵, részben gazdasági és politikai, részben történelmi-morális okoktól vezérelve. 1989 júliusában elindították a PHARE (*Poland and Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy*) programot, amely eleinte Magyarország és Lengyelország, majd az egész közép- és kelet-európai térség gazdasági segélyezését célozta meg, és amelynek legfőbb befizetője Németország volt.⁵⁶ Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) alapításához szintén jelentős tőkével, 1,7 milliárd márkával járult hozzá.⁵⁷ A keleti bővítést a németek folyamatosan napirenden tartották, így nemcsak a közép-európai országokat biztosították támogatásukról a velük aláírt kétoldalú együttműködési egyezményekben, hanem például az 1991. április 11-i prágai tézisekben kijelentették, hogy az EGK-tagság „Közép- és Kelet-Európa új demokráciái számára nyitva áll.”⁵⁸ A csatlakozási feltételeket végül 1993-ban Koppenhágában fektették le, és ezen kritériumok lényegében politikai deklarációnak tekinthetők, ugyanis az EU története során először fogalmazta meg egy

⁵³ KOHL (1998): 103.

⁵⁴ Horváth István például a visszaemlékezéseiben azt állítja, hogy Kohl kancellár már az 1989. decemberi budapesti látogatása alkalmával, szűk körben állítólag elég határozottan kiállt Magyarország mielőbbi EGK-tagsága mellett, kifejezve abbéli meggyőződését, hogy Magyarország előbb lehet tagja az EGK-nak, mint Ausztria. HORVÁTH (2009): 205. Ezzel szemben, ahogyan Hettyey András rámutatott, 1991-ben már 1996–1998 környékére várta a magyar csatlakozást, 1992 novemberében pedig csak a következő évezred elejére. HETTYEY András: *A német külpolitika és Magyarország euroatlanti integrációja az Antall-kormány éveiben*, IN: *Külgügyi Szemle* (2015/2), Budapest, 2015. 10.

⁵⁵ WIRSCHING, Andreas: *Der Preis der Freiheit: Geschichte Europas in unserer Zeit*, C. H. Beck, München, 2012. 61.

⁵⁶ DAUDERSTÄDT, Michael: *Die wirtschaftliche Integration der Beitrittsländer: zwischen neuer Abhängigkeit und vorweggenommener Mitgliedschaft*, IN: LIPPERT, Barbara (szerk.): *Osterweiterung der Europäischen Union – die doppelte Reifepfung*, Europa-Union-Verlag, Bonn, 2000. 301.

⁵⁷ Az EBRD első öt elnökhelyettese között egy kelet-európaít is találunk, még-hozzá a magyar rendszerváltozás utáni viszonyokból és az MSZP-ből kiábrándult Németh Miklós személyében. A kinevezésben állítólag Helmut Kohlnek is nagy szerepe volt. HORVÁTH (2009): 231.

A nyugati pénzügyi segélyek fő terhére Németország viselte (37%-kal). WINTENBERG, Jörg M.: *Westliche Unterstützung der Transformationsprozesse in Osteuropa*, IN: *Interne Studien* (92/1994), Sankt Augustin, Konrad-Adenauer-Stiftung, 1994. 86.

⁵⁸ Europa-Archiv 46/1991, D253–254.

csatlakozni kívánó országcsoporthoz számára a belépés feltételrendszerét.⁵⁹

A NATO keleti terjeszkedésében már nem foglaltak ennyire nyíltan állást a németek. Helmut Kohlnek több fontos tényezőt is figyelembe kellett vennie:

- Németország többé ne kerüljön olyan kiszolgáltatott helyzetbe, mint amilyenben a hidegháború idején, egy katonai tömb periferiáján volt. Az újraegyesítéssel még mindig a NATO keleti határát alkotta, így legalább a legközelebbi – a visegrádi – országokat érdemes volt bevonni a szövetségbe. Ráadásul az integráció akár gyógyírt is jelenthetett a bipoláris világ szétesése után jelentkező közép-európai nacionalista konfliktusokra.

- Emellett tekintettel kellett lenni a bővítésért nem túl lelkes Franciaországra⁶⁰, és a kifejezetten tiltakozó Oroszországra. Kohl gyakran utalt rá, hogy az európai stabilitás csakis Oroszországgal, és nem annak ellenében érhető el, tehát minden mást felülír, hogy Oroszország a NATO partnere legyen a problémás helyzetek megoldásában.

A két tényező prioritását tekintve a Szövetségi Kormány is erősen megosztott volt: Volker Rühe (CDU) védelmi miniszter a gyors bővítést támogatta⁶¹, míg Klaus Kinkel (F.D.P.) külügyminiszter óvatosabban fogalmazott. Az 1990-es évek közepéig a kancellár inkább az utóbbi miniszter álláspontjával szimpatizált, és kimondta, hogy a NATO és az EU bővítéseinek egymással párhuzamosan kell folyniuk, Oroszország biztonsági érzékenysége pedig tekintettel kell lenni. Kohlnek végül – miután egy ideig az orosz tiltakozások és a közép-európai államok vezetőinek panaszáradata között vívódott – nem kellett egyedül támogatnia a bővítést, hiszen annak elsősorban a Clinton-kormány vált a motorjává.⁶² Csehország, Lengyelország és Magyarország 1999-es csatlakozása azt jelentette, hogy Németországot Svájc, Svédországon

---

⁵⁹ HORVÁTH Zoltán: *Kézikönyv az Európai Unióról*, Magyar Országgyűlés, Budapest, 2007. 85.

⁶⁰ A hirtelen és túl nagy bővítésnek Jacques Delors, az Európai Bizottság népszerű elnöke nem volt őszinte híve. Honfitársa, Édouard Balladur francia miniszterelnök egyetértett vele, mivel szerinte az elhamarkodott bővítés nem oldana meg akut problémákat, csak újakat teremtene. HACKE, Christian: *Die Haltung der Bundesrepublik Deutschland zur NATO-Osterweiterung*, IN: PRADETTO, August (szerk.): *Ostmitteleuropa, Rußland und die Osterweiterung der NATO. Perzeptionen und Strategien im Spannungsfeld nationaler und europäischer Sicherheit*, Westdeutscher Verlag, Opladen, 1997. 238.

⁶¹ VARWICK, Johannes: *Nordatlantische Allianz*, IN: SCHMIDT, Siegmund – HELLMANN, Gunther – WOLF, Reinhard (szerk.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2013. 772.

⁶² VARWICK, Johannes – WOYKE, Wichard: *Die Zukunft der Nato. Transatlantische Sicherheit im Wandel*, Springer Verlag, Opladen, 2000. 99–126. A Clinton-kormány lépése ellen az Egyesült Államokban is számtalan értelmiségi, politikus, diplomata és magas rangú tiszt tiltakozott. Lásd például: <http://www.bu.edu/globalbeat/nato/postpone062697.html> (2017.10.23.).

és Ausztrián kívül már csak NATO-tagállamok vették körül, ugyanakkor a folyamat Oroszországgal a későbbiekben még számtalan vitát szült.⁶³

A bilaterális kapcsolatok reneszánsza, a kereskedelem virágzása mellett azonban bőven akadt még aggódni való a Szövetségi Kormány számára, többek közt a balkáni fejlemények miatt. Bekövetkezett ugyanis az egyik legrosszabb forgatókönyv, amely a kelet-európai régióban kialakult instabilitással elképzelhető volt, még hozzá annak egy kifejezetten brutális és hosszan tartó formájában. Bár a délszláv államok közti fegyveres konfliktustól Németországot több száz kilométeres távolság választotta el, az 1940-es évek óta ez mégiscsak az első európai háború volt, és előrevetítette, hogy a széteső félben lévő Szovjetunióban, vagy akár Csehszlovákiában hasonló folyamat játszódhat le.⁶⁴ Mindez jelentősen meghatározta a német döntéshozók – köztük Kohl – gondolkodását arról, hogy szükséges-e a sikeres nyugat-európai integrációt keleti irányba is kiterjeszteni.

---

⁶³ A mai orosz politikai elit kommunikációjában visszatérő toposz, miszerint a Nyugat megszegte a szavát a NATO 1999 és 2004 közti bővítésével, amelynek tiltására még Németország újraegyesítése idején tett állítólag ígéretet. „[A Nyugat – HP] többször hazudott nekünk, a hátunk mögött hozott meg döntéseket, kész tények elé állított minket. Ez történt a NATO keleti terjeszkedésekor is...” – mondta Vlagyimir Putyin 2014 márciusában. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603> (2017.10.23.) Eközben többnyire James Baker amerikai külügyminiszter egy 1990. februári tárgyaláson elhangzott szavaira utalnak, amelyekről azonban a kutatók többsége, sőt maga a másik tárgyaló fél, Mihail Gorbacsov is azt állítja, csak az NDK katonai státuszára vonatkoztak. SAROTTE, Mary Elise: *A Broken Promise?*, IN: *Foreign Affairs*, 2014.08.11. és SAROTTE, Mary Elise: *NATO: Versprochen und gebrochen?* IN: *Die Zeit*, (41/2014), 2014.10.1., <http://www.zeit.de/2014/41/nato-russland-usa-deutsche-wiedervereinigung> (utolsó elérés: 2017.10.23.).

Ettől függetlenül Gorbacsov is hibának tartotta az orosz medve hergelését: „[A NATO keleti terjeszkedése – HP] nagy hiba volt már az elejétől kezdve. Ez minden bizonnyal a nekünk 1990-ben tett nyilatkozatok és garanciák szellemének megsértése volt.” PIFER, Steven: *Did NATO Promise Not to Enlarge? Gorbachev Says No*, IN: *The Brookings Institution*, 2014.11.6., <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2014/11/06/did-nato-promise-not-to-enlarge-gorbachev-says-no/> (utolsó elérés: 2017.10.23.); KORSHUNOV, Maxim: *Mikhail Gorbachev: I am against all walls*, IN: *Russia Beyond The Headlines*, 2014.10.16., https://www.rbth.com/international/2014/10/16/mikhail_gorbachev_i_am_against_all_walls_40673.html (utolsó elérés: 2017.10.23.); *Russland: Gorbatschow sieht in Nato-Osterweiterung keinen Wortbruch*. In: *Die Zeit Online*, 2014.11.9., <http://www.zeit.de/politik/ausland/2014-11/nato-osterweiterung-gorbatschow> (utolsó elérés: 2017.10.23.)

⁶⁴ „Azzal, hogy eloltjuk (Jugoszláviában – HP) a lángokat, megelőzzük azt, hogy azok Európa más részeire is továbbterjedjenek” – mondta Kohl 1992 áprilisában. Helmut Kohl 1992. április 3-i beszéde, *„Zielvorstellungen und Chancen für die Zukunft Europas. Rede des Bundeskanzlers am 3. April 1992 vor dem Bertelsmann-Forum”*, IN: *Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung* 1992 (38), 353–356.

Helmut Kohl és a délszláv háború

Jugoszlávia az NSZK számára a hidegháborúban, főként az 1970-es évektől fontos politikai és gazdasági partnernek számított.⁶⁵ A két állam közti jó kapcsolatok bizonyára hozzájárultak ahhoz, hogy 1990-ben és 1991 első felében Németország kitartsa Jugoszlávia egysége mellett, de ebben szerepet játszott még néhány más tényező:

- A hidegháborúból örökölt „*élni és élni hagyni*” felfogás, miszerint más országok belső ügyeibe tilos beleavatkozni, valamint a határok sértetlenségének elve, amelyet az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1975-ös helsinki záróokmányában harmadik pontként is rögzítettek.⁶⁶

- Azon feloldhatatlannak tűnő dilemma, hogy a sikeres német újraegyesítés után Bonnak nem szabadna asszisztálnia egy másik állam szétesésében, ugyanakkor a balkáni népeket miért nem illeti meg az önrendelkezéshez való jog, amennyiben azok nem kívánnak egy fedél alatt élni egymással.⁶⁷ Az utóbbi elismerése esetén viszont hol húzódjanak az új határok, főként a soknemzetiségű, „*puskaporos hordó*” Bosznia–Hercegovinában? És nem szolgál majd mindez precedensként a Szovjetunióban élő nemzetiségek számára?

Megfelelő források hiányában nem tisztázott, milyen indíttatásból, de 1991. július elejétől már megfigyelhető a német kormány új Balkán-politikája. Egyértelműen szembemelve az EK hivatalos álláspontjával,

---

⁶⁵ A délszláv állam külkereskedelmében Németország 1990-ben az első helyet foglalta el, a németek legfontosabb kereskedelmi partnerei közt pedig Jugoszlávia állt ekkor a 14. helyen. GEHLE-DECHANT, Silke – STEINFELDER, Joseph – WIRSING, Manuel: *Export, import, Globalisierung Deutscher Außenhandel und Welthandel, 1990 bis 2008*, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden, 2010. 5.; https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Aussenhandel/Gesamtentwicklung/AussenhandelWelthandel5510006099004.pdf?__blob=publicationFile (utolsó elérés: 2017.10.24.)

Évi több, mint kétfélmillió német nyaralt a balkáni országban, ezzel termelve a turizmusból származó jövedelem egyharmadát. A másik irányba mutató népmozgás nem csak a szórakozásról szólt, így az 1980-as években egyre rosszabb gazdasági helyzetbe kerülő Jugoszláviából hétszáz ezren dolgoztak vendégmunkásként az NSZK-ban. A bonni Külügyi Hivatal és személyesen Genscher külügyminiszter számára a keleti és nyugati blokk között lavírozó délszláv állam akkoriban még a megbízhatóságot jelentette, nem véletlenül volt német vállalatoknak 1991-ben körülbelül 415 millió márka nagyságú befektetésük az országban. CALCI, Marie-Janine: *Ex-Jugoslawien*, IN: SCHMIDT, Siegmund – HELLMANN, Gunther – WOLF, Reinhard (szerk.): *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2013. 468. (CALCI (2013).

⁶⁶ A helsinki záróokmány teljes terjedelmében az alábbi linken elérhető: <http://hrlibrary.umn.edu/osce/basics/finact75.htm> (utolsó elérés: 2017.10.24.)

⁶⁷ MEIER, Viktor: *Wie Jugoslawien verspielt wurde*, Verlag C. H. Beck, München, 1996. 389.

Helmut Kohl júliusban kijelentette, hogy Szlovéniától és Horvátországtól nem szabad megtagadni a függetlenséghez való jogot.⁶⁸ Az 1991-es helyzetet tekintve alapvetően két szemlélet állt szemben egymással: a németek szerint Jugoszlávia gyakorlatilag szétesett, az új államok elismerése, a krízis nemzetköziesítése az addigi belügből államok közti konfliktussá növekedne, és a be nem avatkozás felmondása a Jugoszláv Néphadsereget is majd visszatartja az erőszakos fellépéstől. Ezzel szemben más országok, például Hollandia vagy Franciaország elhamarkodottnak találták a német lépéseket, és attól tartottak, hogy mindez felgyorsítja Jugoszlávia szétesését, a szerbek pedig pánikjukban katonai eszközökhöz nyúlnak. Ráadásul Horvátország és Szlovénia gyors elismerésével az egyetlen diplomáciai nyomásgyakorlási eszközük is kicsúszna az EK-tagok kezéből.⁶⁹

Helmut Kohl és Hans-Dietrich Genscher végül mégis a maguk útját járták, és ebben szerepe volt a horvátok részéről mutatott kedvező lépéseknek.⁷⁰ George Bush amerikai elnök, Javier Pérez de Cuéllar ENSZ-főtitkár vagy a nemzetközi közösség jugoszláviai tárgyalásainak vezetői, Lord Carrington és Cyrus Vance tanácsai ellenére Bonn 1991. december 23-án bejelentette Szlovénia és Horvátország függetlenségének egyoldalú elismerését. Zágrábban a karácsonyi ajándékot kitörő örömmel fogadták: az ablakokból „Köszönjük, Németország!” feliratú transzparenszek lógtak, Kohl – és mindenekelőtt Genscher – pedig a horvátok szemében olyan hőssé vált, aki a nyugat-európai és amerikai nyomás ellenére harcolt a horvát függetlenségért.⁷¹ Ezzel szemben

---

⁶⁸ GRABERT, Horst: *Von der Anerkennung zum Bundeswehreinsetz. Deutsche Politik und der Jugoslawienkonflikt*, IN: Wissenschaft und Frieden, 2/1996, 12.

Az EK-n belüli nézeteltérések ebben a szakaszban egyrészt a „nemzetállam” különböző értelmezéséből, másrészt történelmi okokból fakadtak. A hagyományosan szerb-barát franciák nem nézték jó szemmel, ahogy a német kereszténydemokraták a szlovén és horvát konzervatív-katolikus döntéshozókkal szimpatizáltak. François Mitterand francia elnök Jugoszlávia második világháború alatti szétverésére utalva kijelentette: „Mint bizonyára tudja, Horvátország volt a náci blokk része, nem pedig Szerbia.” Idézi: GUÉRIN-SENDELBACH, Valérie: *Frankreich und das vereingte Deutschland, Interessen und Perzeptionen im Spannungsfeld*, Springer Verlag, Opladen, 1999. 237.

⁶⁹ CALCI (2013): 471.

⁷⁰ A horvát parlament december 4-én elfogadta kisebbségi törvényét, majd 8-án garantálta, hogy a Jugoszláv Néphadsereg kaszárnyáit nem blokkolják tovább. Horvátország mindkét lépést a nyugat-európai követeléseknek megfelelően hajtotta végre. ZEITLER, Klaus Peter: *Deutschlands Rolle bei der völkerrechtlichen Anerkennung der Republik Kroatien unter besonderer Berücksichtigung des deutschen Außenministers Genscher*, Tectum Verlag, Marburg, 2000. 141.

⁷¹ Genscherről a horvát fővárosban és Splitben kávézókat, Šibenikben egy utcát neveztek el. 1992 elejétől megtiltották, hogy olyan filmeket vetítsenek a horvát televíziókban, amelyekben Németország megszállóként szerepelt a második világháború alatti jugoszláv területeken. *Danke, Deutschland*, IN: Der Spiegel, (6/1992), 1992.2.3. 152.

Belgrádban egy „negyedik birodalom” eljövetelét jósolták, amely most kívánja befejezni a második világháborúban elbukott balkáni térhódítását.⁷²

Mindenesetre az elismerési kérdés volt az újraegyesült Németország első nagy külpolitikai kísérlete, hogy önállóságot mutasson, és a teszt kínos kudarcba fulladt. A Szövetségi Kormány igazán magabiztosan, európai vezető szerepet demonstrálva próbált fellépni egy ügyben, de rosszul mérte fel a balkáni népek, főleg a szerbek magatartását. Ahelyett ugyanis, hogy a feszültség csillapodott volna, a háború súlyosbodott, Bosznia–Hercegovinában pedig – ahogyan azt az NSZK utolsó jugoszláviai nagykövete, Hansjörg Eiff megjósolta⁷³ – a helyzet ellenőrizhetetlenné vált.⁷⁴ Németország a háború fokozódására és az erőszak visszaszorítására egyáltalán nem volt felkészülve, így a határozott elismerési politikát követően hónapokig visszavonult a nemzetközi tárgyalási, közvetítési kísérletekből. Némileg aktívan majd csak 1992 közepén tért vissza, miután a Balkánról elindult több százezer menekült célpontjává az NSZK vált⁷⁵, a televíziók pedig tudósítottak a mindössze néhány száz kilométerre zajló háborús bűncselekményekről. Mivel a németeknél épp egy alkotmányjogi vita húzódott a NATO területén kívüli katonai bevetések legitimitásáról, főképp diplomáciai és gazdasági szankciókkal, és csak kis részben katonai eszközökkel vettek részt a háború visszaszorításában. Emellett, miután a népi pirtások nyilvánossá váltak, a német politikai elit komoly morális válságba került, amely így hangzott: a második világháborús szörnyűségek milyen

---

⁷² Serben: *Viertes Reich*, IN: Der Spiegel, (30/1991), 1991.7.22. 119–120.; *Groß und Arrogant*, IN: Der Spiegel, (2/1992), 1992.1.6. 22.

Veljko Kadijević szerb védelmi miniszter nyilatkozatát a TV Belgrád csatorna híradójában olvasták fel: „Németország az országunkat harmadszor is nyíltan megtámadta. Ezúttal már modern eszközökhöz folyamodik, de még a második világháború fasiszta módszereit is felhasználja. Németország akkoriban az úgynevezett 'ötödik hadosztályhoz' nyúlt. Most a különleges hadviselés más módszereit is kiválasztotta, hogy felkészüljön a gazdasági és katonai akcióra.” Idézi: DE LA BROSSE, Renauld: *Milošević's Propaganda during the Attacks on Dubrovnik and Croatia*, IN: DE LA BROSSE, Renauld – BRAUTOVIĆ, Mato (szerk.): *Reporting the Attacks on Dubrovnik in 1991, and the Recognition of Croatia*, Cambridge Scholars Publishing, 2017. 125.

⁷³ EIFF, Hansjörg: *Zehn Jahre deutsches Konfliktmanagement im früheren Jugoslawien*, IN: BIERMANN, Rafael (szerk.): *Deutsche Konfliktbewältigung auf dem Balkan*, Nomos Verlag, Baden-Baden, 2002. 159.

⁷⁴ Cyrus Vance a későbbiekben mindezért az európaiakat, főként a németeket tette felelőssé. Néhány washingtoni Balkán-szakértő egyenesen a német kudarcral magyarázta Genscher hirtelen lemondását a külügyminiszteri székből. SCHILLER, Ulrich: *Sterben für Sarajevo?*, IN: Die Zeit (26/1992), 1992. június 19. 2. <http://www.zeit.de/1992/26/sterben-fuer-sarajevo> (utolsó elérés: 2017.10.25.)

⁷⁵ BECHER, Klaus: *Nationalitätenkonflikte auf dem Balkan*, IN: KAISER, Karl – MAULL, Hanns W. (szerk.): *Deutschlands neue Außenpolitik*, 2. kötet, München, Oldenbourg, 1995. 147.

tanulással szolgálnak a mai németek számára? Vajon a Wehrmacht-katonák unokái messze kerüljék el a Balkán-félszigetet, vagy éppen fordítva, kötelesek megakadályozni újabb koncentrációs táborok, egy újabb Auschwitz felállítását, amint felismerik, hogy az készülóban van? Néhány kivételtől eltekintve, szinte egységesen élt a német köztudatban, hogy az egykori Jugoszlávia területére a Bundeswehr szárazföldi csapatokkal semmiképp se lépjen.⁷⁶ A Kohl-doktrínaként elhíresült koncepció⁷⁷ lényegében a Szövetségi Alkotmánybíróságnak a Bundeswehr bevetéseiről szóló, 1994. júliusi ítéletéig kitarított, és a kormány majd csak a nyugat-európai országok türelmének elfogytakor, 1995-ben írta felül azt. Az utóbbit is csak nagyon óvatosan tette meg, kis lépésenként, figyelve a szóhasználatra.⁷⁸ A doktrína félreállítását vezetett végül oda, hogy Németország részt vegyen a balkáni béke biztosításában, a UNPROFOR (*United Nations Protection Force*), az IFOR (*Implementation Force*) és az SFOR (*Stabilization Force*) keretein belül, majd Kohl 1998-as választási veresége után, már a szociáldemokrata-zöld kormány idején a koszovói háborúban, vállalva a konfrontációt Oroszországgal is.

---

⁷⁶ „Egy katonai opció Jugoszláviában számomra szóba sem jöhet” – mondta például Volker Rühe védelmi miniszter 1992 júliusában. Volker Rühe beszéde a Bundestag 1992. július 22-i ülésén. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 12/101, Bonn, 1992. július 22. 8640 (A).

⁷⁷ Kohl-doktrínának hívjuk azon kül- és biztonságpolitikai alapelvet, amely szerint azokba az országokba, amelyeket a második világháború alatt a Wehrmacht megszállva tartott, német katonák többé nem léphetnek. Az elméletet Kohl kancellár egy 1991-es parlamenti beszédéből vezették le, amelyben Hans-Ulrich Klose szociáldemokrata frakcióvezető kritikájára válaszolt, aki az európai kormányok Jugoszlávia-politikájának csődjéről beszélt. Íme Kohl szóban forgó mondatai: „*Hogy milyen bonyolulttá vált a német külpolitika az újraegyesítés után, éppen ezen a példán (Jugoszlávia – HP) is láthatjuk. Igaza van, Klose képviselő úr, a történelem ismét utolért minket. Emiatt egyértelmű – és erről nem is érdemes beszélnünk, én már többször elmondtam, a Szövetségi Kormány is elmondtta – hogy Európában – akárhogyan is döntenek egy jugoszláviai bevetésről – vannak olyan területek – Jugoszlávia is kétségtelenül közéjük tartozik –, ahol nem tudjuk elképzelni, hogy ott német katonák legyenek bevethetőek. Ez nem a német katonák diszkriminációja, hanem józan politikai megnyilvánulás.*” Helmut Kohl beszéde a Bundestag 1991. november 27-i ülésén. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 12/60, Bonn, 1991. november 27. 5014 (B) – (C) (kiemelés az eredetiben).

⁷⁸ Az IFOR kapcsán például a kormánytagok részéről tilos volt a „harc” szó nyilvános használata. Kohl a részvételt így magyarázta: „*A békét szolgáló ezen bevetésből, amelyben a NATO vezetésével már az USA, európai államok, Oroszország és az iszlám világ államai is részt vesznek, a németek sem hiányozhatnak.*” Helmut Kohl beszéde a Bundestag 1995. november 30-i ülésén. Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 13/74, Bonn, 1995. november 30. 6633.

Amikor pedig Klaus Naumann, a Bundeswehr főellenőre egy beszédében „*harci bevetésnek*” nevezte a német missziót, hirtelen egyedül találta magát, mert mind Kohl, mind Rühe védelmi miniszter nyilvánosan elhatárolódtak a kijelentéstől. *Generalinspekteur: Weihnachten im Felde*, IN: Der Spiegel (50/1995), 1995.12.11. 17.

Összegzés

Helmut Kohl a kancellári pályája elején folytatta a szocáldemokrata elődei által lefektetett Ostpolitikot, vagyis a szovjet befolyás alatt lévő közép- és kelet-európai államok iránti enyhülési politikát. Amikor pedig eljött a megfelelő alkalom és a csillagok kedvezően álltak a nemzetközi rendszer egén, a gazdasági nehézségekkel küzdő államok között könnyűszerrel talált szövetségesekre (elsősorban Magyarországra és részben Csehszlovákiára) az NDK elszigetelésében. Az újraegyesítés után meg kellett nyugtatnia a nyugat-európai partnereit és a kelet-európai országokat⁷⁹ egyaránt, hogy a németek nem törekednek európai hegemoniára, ugyanakkor a régióban komoly gazdasági befolyásra tettek szert. A kétoldalú kapcsolatok javításán túl Kohl igyekezett hosszú távon bevonnai ezen országokat mind gazdasági-politikai, mind katonai szövetségi rendszerébe, még ha ezt olykor lassították is bizonyos pillanatnyi német gazdasági érdekek. Ezen belül kiemelendő a Lengyelországgal folytatott politika, hiszen a német-lengyel kapcsolatok új korszakát nyitották meg 1990-ben. Jugoszlávia szétesése kapcsán megmutatkozott egy német külpolitikai kísérlet gyakorlatba való átültetése, amely felemás eredménnyel zárult. Kohl ezalatt mindvégig próbálta elkerülni, hogy Bonn/Berlin nyílt konfliktusokba bocsátkozzon Moszkvával, hiszen a régióért vívott versenyfutásuk már többször zárult a németek súlyos vereségével.

---

⁷⁹ WILLENZ, Erik: *Germany and Mitteleuropa: Retrospect and Prospect*, IN: *German Politics and Society*, 28. szám, 1993. tavasz, 62.